

Den vuxna i rummet styr barnens välbefinnande

**En kvalitativ studie om hur relationer mellan
fritidshemslärare och elever påverkar elevernas
välbefinnande**

Av: Pernilla Adler och Joanna Jilg

Handledare: Alexander Ekelund

Södertörns högskola | Lärarutbildningen
Grundlärarutbildning med interkulturell profil med inriktning mot Fritidshem
Fritidspedagogiskt område 180 hp
Självständigt arbete 15 hp
VT 2023

Abstract

“The adult in the room controls the wellbeing of the children”

- A qualitative study on how relationships between educare centre teachers and students affect the wellbeing of students

Our study is within the field of leisure education and the purpose of our study is to investigate educare centre teachers' views on whether there is a connection between their relationships with the students and students' wellbeing. Previous research shows that there is a connection between good teacher-student relationships and students' wellbeing. To collect answers to our inquiries we have interviewed six certificated teachers in Swedish School age educare centre from three different schools in the Stockholm area, and examine how they concretely work with the students' wellbeing and educare centre teachers' views on relationships. The study is qualitative and based on structured interviews. The research showed that the educare centre teachers see a connection between the work in relationship-building and the students' wellbeing. However, the results casted, challenges for large student groups and how it affects the work in relationship buildings. Subsequently, the result has been analyzed based on Antonovsky's theory SoC, sense of coherence, which includes three components; comprehensibility, manageability and meaningfulness. Finally, the study is discussed in relation to previous research, chosen method, proposals for continued research and how the study can contribute to professional development.

Key words

Swedish School age educare centre, SoC – Sense of Coherence, wellbeing, comprehensibility, manageability, meaningfulness, relationships, safety.

Sammanfattning

Vår studie är inom det fritidspedagogiska området och syftet är att undersöka fritidshemslärares syn på om det finns ett samband mellan sina relationer till eleverna och deras välbefinnande. Tidigare forskning visar på att det finns ett samband mellan goda relationer och elevernas välbefinnande. För att få svar på våra frågeställningar har vi intervjuat sex behöriga lärare i fritidshem från tre olika skolor i Stockholmsområdet för att ta reda på hur de konkret arbetar med elevernas välbefinnande och deras syn på relationer. Intervjuerna har varit kvalitativa med hög grad av strukturering. Undersökningen visade att fritidshemslärarna ser ett samband mellan det relationsskapande arbetet och elevernas välbefinnande men att de upplever elevgruppernas storlek som en utmaning, som påverkar arbetet med relationerna. Därefter har resultatet analyserats utifrån Antonovskys teori KASAM, känsla av sammanhang, som innehåller tre komponenter; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Avslutningsvis diskuteras studien i förhållande till tidigare forskning, vald metod, förslag till fortsatt forskning samt hur studien kan bidra till professionsutvecklingen.

Nyckelord

Fritidshem, KASAM - känsla av sammanhang, välbefinnande, begriplighet, hanterbarhet, meningsfullhet, relationer, trygghet.

Förord

Vi vill tacka vår handledare Alexander Ekelund för handledning och värdefulla kommentarer under arbetets gång. Vi vill även tacka alla respondenter som har ställt upp på intervjuer och de skolor som vi har fått möjlighet att besöka. Utan Er hade det inte varit möjligt att genomföra denna studie.

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund.....	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställningar.....	2
1.3 Begreppsförklaring.....	3
1.3.1 Elever och barn.....	3
1.3.2 Fritidshemslärare, lärare och pedagoger.....	3
2. Tidigare forskning.....	3
3. Teoretisk bakgrund.....	7
3.1 KASAM - känsla av sammanhang.....	7
3.1.1 Patogent och salutogent synsätt på hälsa.....	8
3.1.2 Begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i förhållande till vår studie.....	9
4. Metod.....	9
4.1 Urval.....	10
4.2 Etiska överväganden.....	10
4.3 Genomförande.....	11
4.4 Arbetsfördelning.....	11
5. Resultat och analys.....	12
5.1 Begriplighet.....	12
5.2 Hanterbarhet.....	14
5.3 Meningsfullhet.....	17
5.4 Relationens betydelse för en känsla av sammanhang.....	21
6. Diskussion.....	23
6.1 Metoddiskussion.....	26
6.2 Förslag till fortsatt forskning.....	27
6.3 Hur vår studie kan bidra till professionsutvecklingen.....	27
7. Referenslista.....	29
8. Bilagor.....	31
8.1 Informationsbrev.....	31
8.2 Intervjuguide.....	32

1. Inledning och bakgrund

1 juli år 2016 fick fritidshemmet ett eget kapitel i läroplanen och syftet med att införa en egen del var att tydliggöra fritidshemmets uppdrag och innehåll i undervisning och för att stärka kvaliteten och likvärdigheten inom fritidshemmen. Regeringens tanke var också att en ökad styrning skulle skapa förutsättningar för de som arbetar inom skolväsendet att tolka fritidshemmets uppdrag på samma sätt (Skolverket 2018, s. 8, 32). Enligt skollagen, kapitel 14, § 2, ska undervisningen i fritidshemmet syfta till att erbjuda en meningsfull fritid och främja elevernas utveckling och lärande samt ” [...] främja allsidiga kontakter och social gemenskap” (SFS 2010:800). Utbildningen ska även ta hänsyn till en helhetssyn på eleverna och deras individuella behov (SFS 2010:800).

Fritidshemmet spelar en viktig roll för elevers sociala utveckling och välbefinnande och ska vara en trygg plats som ska ge eleverna möjlighet att utveckla positiva relationer, både till vuxna och andra elever. Undervisningen på fritidshemmet ska också främja elevernas känsla av trygghet och tillhörighet (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022, s. 25). Vidare beskrivs undervisning i fritidshemmets kapitel fyra i läroplanen enligt följande: ”Begreppet undervisning ska ges en vid tolkning i fritidshemmet där omsorg, utveckling och lärande utgör en helhet” (Lgr 22, s. 25). I en tid när skolan präglas av kunskapskrav, och även fritidshemmets verksamhet har ett eget kapitel i läroplanen med förmågor som fritidshemslärarna förväntas undervisa i och som eleverna ska sträva mot, kan den del av uppdraget som rör omsorg och välbefinnande lätt glömmas bort. Vi finner det därför intressant att undersöka hur sociala relationer mellan fritidshemslärare och elever påverkar elevernas välbefinnande.

I Skolinspektionens granskning (2010) framgår det att fritidshemmet är en plats som ska främja sociala relationer och där eleverna ska känna en tillit till personalen och uppleva trygghet och tillhörighet. Vidare i granskningen skriver Skolinspektionen att positiva och nära relationer är av stor betydelse för att kunna möta alla elevers behov och få de att uppleva trygghet (Skolinspektionen 2010, s. 13-14). Skolinspektionen pekade på att det finns risk att lärare och elever utvecklar allt för ytliga relationer och att kränkningar försiggår som inte alltid lärarna märker (Skolinspektionen 2010, s. 8, 32). Detta belyser hur viktiga de sociala relationerna är för att eleverna ska känna trygghet och välbefinnande. Vi finner detta område

högst aktuellt att undersöka vidare för att öka förståelsen för det relationsskapande arbetet som pågår på fritidshemmet.

Elvstrand och Andishmand (2020) tar även upp utmaningarna kring de stora elevgrupperna på fritidshemmet och att arbetet med att hinna med det relationsskapande arbetet har försvårats. Risker med för stora elevgrupper är att fritidshemslärare inte hinner med att se alla elever och riskerar att missa ifall någon far illa, samt att deltagandet i elevernas sociala sammanhang blir lidande (Elvstrand & Andishmand 2020).

1.1 Syfte

Vårt syfte med denna studie är att undersöka fritidshemslärarnas syn på om det finns ett samband mellan sina relationer till eleverna och elevernas välbefinnande samt hur fritidshemslärare konkret arbetar med relationsskapande på fritidshemmet. Vi vill även undersöka hur fritidshemslärarnas arbete med elevernas välbefinnande kan förstås utifrån Antonovskys teori om KASAM.

1.2 Frågeställningar

1. Vad är fritidshemslärarnas syn på sambandet mellan sitt relationsskapande arbete och elevernas välbefinnande och hur arbetar fritidshemslärarna konkret med sina relationer till eleverna för att stärka välbefinnandet hos eleverna?
2. Hur kan fritidshemslärarnas ansträngningar för att skapa välbefinnande förstås med utgångspunkt i Antonovskys idéer om KASAM?

Denna studie som vi har genomfört är begränsad i sin omfattning och bör därför inte användas för att generalisera fritidshemmets verksamhet och arbete med sociala relationer. Snarare belyser studien enskilda fritidshemslärares syn och uppfattning om hur sociala relationer påverkar elevernas välbefinnande.

1.3 Begreppsförklaring

1.3.1 Elever och barn

Både begreppen elever och barn nämns växelvis i vår text och detta beror huvudsakligen på att vi själva benämner barnen som elever utifrån att de är *elever i fritidshem* men att respondenterna i vissa fall även benämner eleverna som *barn*. Även i tidigare forskning används både begreppen barn och elever i olika forskningsartiklar. Begreppen elever och barn används således som synonymt genom vår text.

1.3.2 Fritidshemslärare, lärare och pedagoger

Begreppen fritidshemslärare, lärare och pedagoger används även de växelvis i vår text och detta beror på att vi själva använder begreppet fritidshemslärare som en förenkling av begreppet *grundlärare mot fritidshem* vilket anger en viss kategori av lärare med behörighet att undervisa i fritidshem. I texten förekommer även lärare och pedagoger och detta beror delvis på att respondenterna i vissa fall använder olika begrepp när de beskriver sig själva eller kollegor i sin verksamhet. Även i tidigare forskning används dessa begrepp växelvis och kan i vissa fall syfta på lärare och pedagoger med eller utan behörighet. När vi själva skriver *fritidshemslärare* syftar vi dock på lärare med behörighet att undervisa i fritidshem.

2. Tidigare forskning

Det finns relativt mycket forskning på området relationer när det kommer till skolan men kring fritidshemmets verksamhet är den mer begränsad. I detta kapitel nämner vi några som har relevans för vår studie.

Karin Lager är lektor vid Göteborgs universitet med tidigare erfarenhet från arbete i fritidshem. En central utgångspunkt i Lagers studie ”Som kompisar, fast vuxna: relationens betydelse för barns aktörskap i fritidshem” är barns *aktörskap* (Lager 2021) vilket kan definieras som att barnen spelar en central roll i sina egna liv där barn och vuxna kan ses som jämställda där barnen har möjlighet att påverka och vara medskapare av det som sker i deras liv. Studien bygger på ett stort antal gruppintervjuer som är gjorda med barn i olika fritidshem samt observationer, även intervjuer med personal i fritidshem har genomförts. Lager betonar även vikten av relationerna mellan barn och vuxna som en viktig förutsättning för att barnen ska ha möjlighet att utöva aktörskap (Lager 2021, s. 30-33, 41). Vidare visar studien att en

god relation mellan lärare och barn bidrar till att barnen görs mer delaktiga samt att de själva uttrycker ett behov av lärarna och deras engagemang och stöd för att utvecklas och utmanas. Studien beskriver också fritidshemslärarnas viktiga uppdrag med relationer och relationsskapande där en central del är att skapa förutsättningar för och möjliggöra en miljö där barnen ges tillfälle att utöva aktörskap som bidrar till en meningsfull tid för barnen där de också känner ett välbefinnande (Lager 2021, s. 39-42).

Helena Ackesjö är fil. Dr och docent i pedagogik och Marianne Dahl är lektor i pedagogik, båda är verksamma vid Linnéuniversitetet. Ackesjö och Dahl vill med sin studie "Pedagogisk takt i fritidspedagogisk undervisning - En välregisserad dans mellan lärare och elever" bidra med ytterligare kunskap om fritidshemslärarnas relationella arbete i förhållande till den undervisning som sker på fritidshemmet (Ackesjö & Dahl 2022). Ackesjö och Dahl har genom studien använt sig av begreppet *pedagogisk takt* vilket beskrivs som att läraren har en känsla och förmåga att anpassa sig till den undervisningssituation som uppstår och där tonvikten bygger på relationella aspekter där det handlar om att läraren kan *läsa av* en situation och agera därefter. Studien bygger på individuellt skrivna reflektioner från fritidshemslärare vid två olika tillfällen, där man i svaren belyser de relationella aspekterna. Ackesjö och Dahl beskriver även hur fritidshemmets uppdrag har förskjutits från att vara ett omsorgsinriktat uppdrag till ett målinriktat med tydligt fokus på lärande med målstyrda undervisningsprocesser. Trots denna förskjutning anses dock fortfarande det tydligaste fokuset hos lärare i fritidshem vara de relationella aspekterna. Även om relationen verkar vara en grundpelare för all undervisning som sker i skolan anses fritidshemslärare ha ett särskilt yrkeskunnande och särskilt fokus läggs på relationsskapande i fritidshemmets verksamhet (Ackesjö & Dahl 2022, s. 63-75).

Lina Lago är lektor och docent vid Linköpings universitet. Helene Elvstrand är även hon verksam vid Linköpings universitet som lektor och docent i pedagogiskt arbete. Lago och Elvstrands studie som sammanfattas i artikeln "Jag har oftast ingen att leka med: Social exkludering på fritidshem" syftar till att synliggöra social exkludering på fritidshemmet och hur det påverkas av elevernas relationer sinsemellan samt deras relationer till fritidshemslärarna (Lago & Elvstrand 2019). Studien baseras på etnografiska observationer och informella elevsamtal där både lärar- och elevstyrda aktiviteter har observerats. Studien fokuserar inte på att ta reda på varför social exkludering uppstår utan i vilka situationer (Lago & Elvstrand 2019, s. 108-110). Lago och Elvstrand beskriver fritidshemmet som en social

arena där relationsskapande står i centrum där eleverna ges stort utrymme att själva påverka sina relationer. Lago och Elvstrand beskriver vuxennärvaro som en viktig faktor för att undvika exkludering och att närvara vid både fria och styrda aktiviteter för att få en helhetsbild över elevers relationsskapande och inte missa viktiga detaljer (Lago & Elvstrand 2019, s. 105-106, 110-117).

Kristina Jonsson är fil. Dr i didaktik och arbetar nu som adjunkt vid Mälardalens högskola. Jonsson har i sin studie "Socialt lärande i fritidshemmet: personalens perspektiv" undersökt vad fritidshemspersonal anser vara viktigt när det kommer till elevers sociala lärande (Jonsson 2017). Studien bygger på kvalitativa gruppintervjuer som genomförts i så kallad semistrukturerad form. Gemensamma aspekter som framkom under intervjuerna och som angavs som viktiga faktorer för elevernas sociala lärande var; trygghet, empati, kommunikation och ansvar (Jonsson 2017, s. 122-125). Trygghet kan innebära att eleverna känner en trygghet i de rutiner som finns, att de vet vad som kommer att ske men trygghet kan också innebära att man har trygga relationer till vuxna där barnen vågar ta plats och ges utrymme att delta. Även empati, kommunikation och ansvar som anses vara viktiga faktorer utvecklas i samspel och med stöd av vuxna i fritidshemmet och är något som utvecklas över tid. Fritidshemslärarna uttrycker också att de yngre barnen ofta behöver mer stöd och guidning men att det då finns en utmaning kopplat till de stora barngrupperna som existerar, vilket kan påverka möjligheten till att skapa djupare relationer med eleverna (Jonsson 2017, s. 126-131).

Marianne Dahl skriver i sin studie "Fritidspedagogers handlingsrepertoar. Pedagogiskt arbete med barns olika relationer" om fritidspedagogers handlingsrepertoar som sammanfattas och presenteras i fyra centrala teman (Dahl 2014). Studien bygger på deltagande observationer, grupp- och individuella intervjuer med fritidspedagoger från två skolor (Dahl 2014, s. 56-67). Begreppet handlingsrepertoar innebär i sammanhanget de uttryck som fritidspedagogerna visar genom förhållningssätt, tal, handlingar, arbetsformer och förväntningar i arbetet med barns olika relationer. Det första temat handlar om arbetet med den pedagogiska miljön och organiseringen av aktiviteter. Med miljön avser, i studien, dels rumslig miljö där fritidspedagogerna skapar förutsättningar för relationsskapande genom konstruktionen av miljön. Dels fritidspedagogernas samspel med miljön i arbetet med barns olika relationer. En viktig del av arbetet är att kunna delta i barns aktiviteter eller att finnas närvarande runt aktiviteterna. Enligt fritidspedagogerna handlar deras roll bland annat om att organisera

tillgängliga och stimulerande aktiviteter och utforma miljön så att barnen får en känsla av tillhörighet och skapa en stark *vi-känsla*. Det framgår i studien att fritidspedagogerna arbetar mycket med att skapa olika rum i miljön som ska stärka gemenskapen lovar (Dahl 2014, s. 77-80).

Det andra temat handlar om att skapa goda relationer med barnen genom att bland annat vara närvarande, finnas tillgängliga, berömma barnen och att hålla vad du lovar (Dahl 2014, s. 77-80). Relationerna ska bygga på ett ömsesidigt förtroende och det skapar fritidspedagogerna genom att utgå från barnens intressen och behov samt att vara lyhörda. Fritidspedagogerna i Dahls studie menar att det inte verkar finnas något förutbestämt arbetssätt utan det krävs olika tillvägagångssätt för olika situationer (Dahl 2014, s. 86). Alla barn är inte verbala och säger till om de, till exempel vill ha hjälp, utan pedagoger behöver vara uppmärksamma för barns subtila uttryck, som kan betyda att barnet vill ha pedagogens stöd. För att pedagogen ska förstå dessa tecken krävs det att pedagogen känner barnet (Dahl 2014, s. 91). Återkommande i studien är att pedagogerna anser att den ökade storleken på barngrupper i förhållande till personal försvårar arbetet med att skapa relationer. Fritidspedagogerna upplever att deras uppdrag handlar mer om tillsyn än att det är en pedagogisk verksamhet. Samtidigt som pedagogerna ska garantera barns trygghet och kontrollera närvarolistan, ska de samtidigt vara närvarande och tillgängliga pedagoger som ska arbeta med barnens relationer, detta skapar ett dilemma. Pedagogernas arbete blir att övervaka och ha kontroll i stället för att interagera med barnen (Dahl 2014, s. 149-150).

Det tredje temat handlar om att övervaka barnen, vilket innebär att fritidspedagogerna skapar regler som ska underlätta och stödja relationsskapandet. Regler i fritidshemmet kan handla om antalet barn i ett rum men också att barnen ska vara överens. Det fjärde temat handlar om att korrigera oönskade beteenden hos barnen. När det uppstår konflikter och det sociala samspelet inte fungerar behöver, enligt fritidspedagogerna i studien, pedagoger hjälpa och instruera barnen till ett mer önskat beteende som fungerar i det sociala samspelet (Dahl 2014, s. 78-79).

Fritidspedagogernas handlingsrepertoar i relationsarbetet är bland annat att uppmuntra och ge positiv feedback samt ge beröm till barnen. Det krävs en tillit, menade pedagogerna, om ett barn ska våga ta hjälp av en vuxen. Fritidspedagogerna i Dahls studie menar att i det konkreta arbetet med barns olika relationer ska de agera förebilder, vara engagerade och tillgängliga

samt träna och stötta barnen i det sociala samspelet (Dahl 2014, s. 99-101). I Dahls studie framgår det att pedagogers arbete med att stödja barnens relationer ses som ett av fritidshemsverksamhetens mål, för att de senare i livet ska kunna hantera relationer på egen hand (Dahl 2014, s. 136).

Den tidigare forskningen skriver om relationer på olika sätt och om lärarnas relationsskapande arbete och dess betydelse för elevernas välbefinnande. Faktorer som exempelvis elevinflytande, trygghet och vuxennärvaro lyfts fram och samtliga texter har koppling till vår studie.

3. Teoretisk bakgrund

I vår studie har vi utgått från Antonovskys teori KASAM - känsla av sammanhang vilket presenteras vidare nedan.

3.1 KASAM - känsla av sammanhang

Aaron Antonovsky (1923-1994) menar att förr eller senare kommer vi i livet utsättas för sociala, kroppsliga och psykiska påfrestningar (Antonovsky 2005, s. 9, 12). Vissa påfrestningar kan vara utdragna och kraftiga som gör att en del blir sjuka medan andra som blir utsatta för samma påfrestningar förblir friska. Detta fann Antonovsky intressant, vilket ledde till att han började undersöka hur det kommer sig att människor hanterar samma påfrestningar bättre eller sämre. Antonovsky menar att det inte räcker med att försöka undvika påfrestningar i livet för att stärka hälsan utan man måste lära sig hantera de olika utmaningar vi ställs inför i livet, genom att ” [...] göra det bästa av tillvaron” (Antonovsky 2005, s. 9). För att skapa en sammanhängande tillvaro behöver man göra den begriplig, hanterbar och meningsfull (Antonovsky 2005, s. 9-10). Antonovsky menar att vi går från ett patologiskt synsätt, som han menar stänger ute ett medmänskligt sätt att se på hälsa, till att vi blir allt mer medvetna om att det finns fler faktorer som påverkar vårt välbefinnande, till exempel sociala faktorer (Antonovsky 2005, s. 17-18).

Utifrån denna undersökning myntade Antonovsky begreppet KASAM (Antonovsky 2005, s. 9-13). Inom KASAM finns det tre centrala begrepp vilka är: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Antonovsky 2005, s. 43-46). Begriplighet syftar på i vilken utsträckning man upplever att man förstår saker som sker och varför de sker. Antonovsky menar att om man har en hög känsla av begriplighet kan man lättare hantera svåra situationer och misslyckanden då

de går att förstå och göra greppbara. Hanterbarhet syftar på i vilken utsträckning man upplever att man har tillräckligt med resurser för att hantera saker som sker i sitt liv. Personer som upplever sig ha en hög grad av hanterbarhet kommer inte att känna att de motgångar man möter genom livet grundar sig på en orättvisa. Personen gör sig själv inte till ett offer utan kan i stället hantera motgångar med hjälp av de resurser man har i sin närhet. Meningsfullhet syftar på att det man är med om i sitt liv upplevs som meningsfullt, inte bara utifrån den kognitiva förståelsen utan också utifrån en känslomässig aspekt (Antonovsky 2005, s. 44-46). Antonovsky beskriver meningsfullhet som "begreppets motivationskomponent" (Antonovsky 2005, s. 45). Personer med en stark KASAM som ser något som meningsfullt kan också anta en utmaning och delta i ett sammanhang eller i en aktivitet i större utsträckning än en person med låg KASAM, som tvärtemot inte anser att det tillför något att engagera sig och investera sitt engagemang i något som de inte anser vara meningsfullt. Dessa tre begrepp utgör en helhet och förhåller sig till varandra, dock upplevs det ofta som att meningsfullhet är den mest betydande av dessa tre (Antonovsky 2005, s. 45-50).

3.1.1 Patogent och salutogent synsätt på hälsa

För att få en djupare förståelse av begreppet KASAM kan det vara bra att ha kännedom om det patogena och salutogena synsättet på hälsa. Ett patogent synsätt på hälsa utgår från dikotomin sjuk-frisk där hälsa kan beskrivas som frånvaro av sjukdom, att vara frisk innebär att man inte är sjuk och fokus inom detta synsätt är att förebygga och behandla sjukdom. Det salutogena synsättet på hälsa innebär att man ser hälsa ur ett bredare perspektiv där man fokuserar på övergripande problem och arbetar med att hantera olika stressorer (Antonovsky 2005, s. 25-41). Vidare menar Antonovsky inte att man bör se de patogena och salutogena synsätten på hälsa som varandras motpoler utan som komplement. Det salutogena synsättet på hälsa har en koppling till Antonovskys begrepp KASAM (Antonovsky 2005, s. 38-40).

Antonovsky målar upp en bild av den salutogena föreställningen om livet och begreppet KASAM genom att använda floden som metafor. Antonovsky menar att metaforen floden representerar människans liv och att floden innehåller olika förgreningar, några leder till farliga strömmar och andra leder till lugna vatten. Människors förmåga att hantera livets utmaningar skiljer sig åt och det som påverkar denna förmåga är deras känsla av sammanhang. Antonovsky menar att en person med stark KASAM, en stark känsla av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet, kan simma och hålla sig vid ytan och hantera utmaningarna i livet, medan en person med svag KASAM har en försämrad simförmåga och

dras lättare med i strömmen. En människas simförmåga bestäms således av ens känsla av sammanhang (Antonovsky 2005, s. 126-128). Det salutogena perspektivets centrala utgångspunkt är att en stark KASAM skapar ett välbefinnande och är framgångsrikt i hanteringen av olika stressorer (Antonovsky 2005, s. 217).

3.1.2 Begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i förhållande till vår studie

Det framgår tydligt i läroplanens uppdrag att ”Omsorg om den enskilda elevens hälsa, välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten” (Lgr 22, s. 10). Det står även i kapitel 4 i läroplanen, som avser fritidshemmets verksamhet, att fritidshemmet ska “[...]erbjuda eleverna en meningsfull fritid” (Lgr 22, s. 25) och ett sätt att göra det är att skapa positiva relationer som främjar KASAM hos eleverna. Fritidshemmet ska fungera som en plats där eleverna får möjlighet att skapa goda relationer, både med andra elever och vuxna. Eleverna behöver känna sig sedda, bekräftade och hörda av lärare och andra elever för att kunna utveckla en känsla av sammanhang och tillhörighet. Genom att använda oss av begreppet KASAM breddar det vår förståelse av eleven och hur lärare kan möta, stötta och hjälpa eleven för att skapa välbefinnande.

I vår studie tar vi stöd av Antonovskys teori om KASAM för att ta reda på relationernas betydelse för elevernas känsla av sammanhang. Elevernas känsla av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet är viktiga delar för att känna välbefinnande och vi vill i vår studie undersöka hur fritidshemslärarna arbetar för att främja elevernas KASAM.

4. Metod

I vår studie har vi använt oss av kvalitativa intervjuer då det ger utrymme för respondenten att vidareutveckla sina svar och på ett djupare sätt kunna förklara och beskriva sina upplevelser och tankar kring fenomenet (Patel & Davidson 2019, s. 53). Vi har valt att använda oss av det som Patel och Davidson beskriver som en standardiserad intervju med en hög grad av strukturering men frågorna var formulerade på ett sådant sätt som bidrog till att respondenten hade en stor frihet att utforma egna svar, så kallade öppna frågor (Patel & Davidson 2019, s. 98-99, 104). Vi bestämde i förväg vilka frågor som skulle vara med, i en intervjuguide, och frågorna ställdes till samtliga respondenter. Vi ställde även följdfrågor för att få ännu djupare svar av respondenterna kring ämnet. Vi valde även att spela in intervjuerna. Enligt Patel och

Davidson krävs det ett medgivande från respondenten om intervjuaren vill göra en ljudinspelning under intervjun. Fördelen med att spela in intervjun är att exakt allt som respondenten säger fångas in men å andra sidan kan nackdelen bli att transkriberingen tar väldigt lång tid då allt måste skrivas ut (Patel & Davidson 2019, s. 112).

4.1 Urval

I vår studie har vi intervjuat sex behöriga lärare i fritidshem på tre olika skolor i Stockholmsområdet. Urvalet skedde med vår begränsade tid i beaktning och vi använde oss av bekvämlighetsurvalet när vi kontaktade de olika skolorna. Bekvämlighetsurval innebär att forskaren använder sig av redan befintliga kontakter (Patel & Davidson 2019, s. 141), vilket gjorde att vi vände oss till skolor där vi redan hade kontakt med utbildade fritidshemslärare. När vi hade fått kontakt med två fritidshemslärare vid en skola gav de förslag på ytterligare två fritidshemslärare som vi intervjuade. Fritidshemslärarna som har intervjuats består av både kvinnor och män i olika åldrar med olika lång erfarenhet av arbete i fritidshem. Från och med 1 juli 2019 är det krav på behörighet för att få ansvara och bedriva undervisning i fritidshemmet (Skolverket 2022, s. 5). Med detta i beaktning finns det ytterligare en tanke med vårt urval och varför vi valt att vända oss till lärare som har behörighet att undervisa i fritidshem, då detta bidrar till att de har goda kunskaper kring det relationella arbetet i fritidshem. En ytterligare aspekt kring vårt urval är att antalet behöriga fritidshemslärare är begränsat därav behövde vi vända oss till flera skolor. Denna studie handlar inte om att göra en jämförelsestudie mellan olika skolors arbete på fritidshemmet.

4.2 Etiska överväganden

I vår studie har vi tagit hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska aspekter. Dessa etiska aspekter är till för att skydda individen och alla som bedriver forskning har krav och en skyldighet att värna om individerna som deltar i studien (Patel & Davidson 2019, s. 83). Vetenskapsrådet har formulerat fyra övergripande etiska krav, vilka är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Patel & Davidson 2019, s. 84). Informationskravet innebär att forskaren informerar om syftet med undersökningen. Samtyckeskravet handlar om att respondenten bestämmer över sin medverkan i studien. Konfidentialitetskravet innebär att man som deltagare i en studie har rätt att vara anonym. Nyttjandekravet handlar om hur man använder det insamlade materialet och att det endast är till för forskningens ändamål. Det innebär i vår studie att respondenterna har fått reda på syftet med undersökningen och vad det innebär att medverka, vi har informerat om

anonymitet och att medverkan är frivillig och att det är möjligt att när som helst avbryta intervjun och medverkan i studien om så önskas. Vi har även informerat om att informationen endast kommer användas till forskningens ändamål och att det inte kommer spridas vidare i något annat syfte (Patel & Davidson 2019, s. 84-85). Vi har informerat respondenterna om dessa etiska aspekter skriftligt inför intervjuerna och det gjordes även muntligt på plats i samband med intervjun.

4.3 Genomförande

De intervjuer vi har genomfört har spelats in genom inspelningsfunktionen på våra iPhones och vi placerade vår iPhone inom räckhåll så att respondentens röst skulle höras klart och tydligt. Vi genomförde sex individuella intervjuer och de tog cirka 30 minuter per intervju och vi närvarade båda vid samtliga intervjuer och turades om att anteckna och att intervjuja.

Därefter delade vi upp intervjuerna mellan oss och transkriberade de på dator. Vi har lyssnat igenom intervjuerna vid flera tillfällen och diskuterat innehållet tillsammans. Precis som Rennstam och Wästerfors skriver så är det bra att gå igenom materialet vid flera tillfällen för att bli förtrogen med sitt material (Rennstam & Wästerfors 2022, s. 246-247). Vi har i vår studie använt oss av en kvalitativ helhetsanalys när vi har angripit vår insamlade data.

Malmqvist skriver om Solvang och Holmes (1997) olika utgångspunkter för analysarbete och en av dessa utgångspunkter är *helhetsanalys* vilket innebär att forskaren skaffar sig en överblick av den data som samlats in, för att sedan välja ut och belysa centrala teman av materialet. Malmqvist beskriver en kvalitativ analys som en metod som används för att analysera och identifiera variationer, kategorier och mönster som syns i texten. En kvalitativ analys kan ge en mer detaljerad och nyanserad beskrivning av det som undersöks (Malmqvist 2007, s. 123-124). Utifrån den transkriberade datan har vi plockat ut centrala begrepp som har varit relevanta i förhållande till vår studie vilka är; sociala relationer, elevinflytande, välbefinnande, meningsfull och trygghet. Vi analyserade datan utifrån Antonovskys teori om KASAM med komponenterna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

4.4 Arbetsfördelning

Genom hela arbetet har vi skrivit all text tillsammans. Samtliga intervjuer har genomförts tillsammans där vi har växlat mellan att vara den som intervjuar och den som antecknar och vi har därefter delat upp transkriberingen jämlikt. Vi har haft daglig kontakt genom hela arbetet och har setts via zoom eller fysiskt för att gå igenom och planera arbetet. Vi har haft lika stor del i arbetet vad gäller både förberedelser, planering, undersökning, genomförande,

diskussioner och slutsatser. Arbetet har skett i samförstånd med en jämnt fördelad arbetsbelastning.

5. Resultat och analys

Vi har analyserat empirin med hjälp av Antonovskys teori KASAM. Resultatet redovisas under tre teman utifrån de tre komponenterna i KASAM. Det första temat är begriplighet, det andra temat är hanterbarhet och det tredje temat är meningsfullhet. Avslutningsvis sammanfattar vi dessa tre teman under en gemensam rubrik som belyser vikten av det relationsskapande arbetet för att eleverna ska uppleva en känsla av sammanhang.

Vi har anonymiserat skolorna och benämnt dem: skola A, skola B och skola C.

Fritidshemslärarna vid varje skola benämns med en siffra som används tillsammans med bokstaven för den skola de tillhör. Till exempel blir fritidshemslärare 1 vid skola A benämnd i löpande text som A1. Detta för att kunna skilja på om citaten kommer från en och samma lärare vid en skola eller om det är citat hämtat från olika lärare. Vid skola A har vi intervjuat tre fritidshemslärare, vid skola B en fritidshemslärare och vid skola C två fritidshemslärare.

De citat som återges nedan är skrivna på det sätt som respondenten har svarat, det innebär att det kan finnas en del språkliga felaktigheter men vi har valt att behålla dessa för att så långt det är möjligt återberätta med respondentens egna ord. Vi har dock valt att plocka bort eventuella pauser, harklingar och dylikt för att det ska bli bättre flyt i texten.

5.1 Begriplighet

Samtliga fritidshemslärare vi har intervjuat anger att de arbetar aktivt för att få elevernas vardag att bli begriplig. Om eleverna ges en tydlighet i de saker de möter i vardagen ökar också förståelsen för varför saker görs. Detta förstärks i följande citat av A1:

“På eftermiddagarna där försöker vi göra väldigt tydligt, jamen då liksom ja vill du röra på dig då är det i det rummet”
fritidshemslärare A1

A3 menar att man även kan använda sig av bildstöd i verksamheten för att öka förståelsen hos eleverna:

“Det kan vara både bildstöd i lokalen att här vet jag att här ska saxarna vara, pennorna vara men också bildstöd, det har kanske inte har med lokalerna att göra men bildstöd hur en dag

ser ut men på schemat så att dom vet vad som förväntas, det är ju ett hjälpmedel för alla liksom”

fritidshemslärare A3

B1 berättar att de bland annat använder sig av fritidstavlan för att skapa trygghet och struktur:

“Vi arbetar väldigt mycket med trygghet och struktur, där vi har till exempel den där fritidstavlan tycker jag, är ett verktyg som vi använder för att det ska bli både trygghet och en struktur och att barnen ska veta vad som händer”

fritidshemslärare B1

Citaten ovan är några exempel från våra intervjuer som visar på att fritidshemslärarna lägger stor vikt vid att göra vardagen tydlig för eleverna. Fritidshemslärarna menar att genom att skapa en tydlig struktur kring aktiviteter, hur en dag ser ut men också struktur i enskilda rum är ett sätt att i större utsträckning få eleverna att förstå det som sker, vilket samtidigt skapar en trygghet.

Trygghet är något som återkommer i intervjuerna, att tydligheten som fritidshemslärarna arbetar med i sin tur skapar trygghet vilket leder till att eleverna känner välbefinnande. Det handlar då inte endast om trygghet kring struktur av materiella saker och aktiviteter utan även att det finns vuxna i elevernas närhet som är tydliga och intar en tydlig ledarroll. Vilket A2 nämner i citatet nedan:

”Sen tycker jag att det är viktigt att man är tydlig som pedagog, vad man förväntar sig av eleverna och vad de kan förvänta sig av oss. Att man är tydlig i sin ledarroll. Berätta vad dom kan vara med och påverka och vad dom inte kan påverka. Vad dom kan välja och allt sånt där. Så att dom verkligen känner sig trygga, så att dom inte går och frågar en vuxen och får ett svar och sen går till nästa och får ett annat svar. Utan att man har samma förhållningssätt och samma sätt att se på hur man lägger upp verksamheten”

fritidshemslärare A2

Samtliga fritidshemslärare anger också under intervjuerna att det även krävs en relationsbyggande insats för att skapa trygghet. De menar att mycket av den trygghet som eleverna känner och som kan kopplas till elevernas välbefinnande grundar sig på goda relationer mellan fritidshemslärare och elever. Fritidshemslärare C2 nämner i citatet nedan att det många gånger räcker med att man som fritidshemslärare finns tillgänglig för eleverna och visar att man finns där:

“Jag lägger mycket händerna på barns axlar, bara för att liksom visa jag är här, eller lugna ner dig - jag ser dig”
fritidshemslärare C2

Vi tolkar det som att C2 menar att det relationsskapande arbetet inte alltid behöver innebära att det krävs stora insatser utan att bara finnas fysiskt tillgänglig kan många gånger räcka för att eleverna ska känna en trygghet. Fritidshemslärare A2 nämner att för att skapa en trygghet krävs det även att man arbetar med gruppen för att skapa en känsla av att man tillhör ett sammanhang och att man är delaktig i en gemenskap:

”Jag har en klass som går i ettan nu, när dom börjar i förskoleklass så är det första man vill att, steg ett, för att dom ska få en bra start i skolan, så arbetar man mycket med att skapa en grupptillhörighet och känna sig trygg med oss vuxna. Då handlar det mycket om att man lägger upp arbetet på det sättet i början. Där det handlar om lära känna varandra lekar, att man har mindre grupper”
fritidshemslärare A2

A2 menar att detta arbete och ansvar ligger på de vuxna i elevernas närhet, det vill säga att redan från början planera så att eleverna får en bra start när de börjar i förskoleklass. En fritidshemslärare menar till och med att det är de vuxna i elevernas omgivning som styr om eleverna känner välbefinnande:

“Tror verkligen på att liksom den vuxna i rummet styr över barnens välbefinnande”
fritidshemslärare A3

Antonovsky menar att skapa begriplighet handlar om att göra situationer tydliga och förutsägbara vilket hjälper en person att hantera sin omgivning och utmaningar som man ställs inför i livet (Antonovsky 2005, s. 44). Vi har tolkat det som att fritidshemslärarna i vår studie menar att genom att skapa trygga relationer, vara tydlig och skapa en begriplighet för eleverna indirekt styr över om eleverna kommer att känna ett välbefinnande eller inte. Antonovsky menar att begriplighet är en viktig komponent för att man ska uppleva KASAM som i sin tur leder till välbefinnande (Antonovsky 2005, s. 43-45).

5.2 Hanterbarhet

Samtliga fritidshemslärare arbetar med att ge eleverna förutsättningar för att kunna hantera de utmaningar de ställs inför i fritidshemsverksamheten. De intervjuade fritidshemslärarna gör detta genom en differentierad undervisning, genom att ställa rimliga krav och ha rimliga förväntningar på eleverna. Fritidshemslärarna berättade att de använder multimodala medel,

till exempel bildstöd och aktivitetstavla, för att tillmötesgå alla elevers olika förutsättningar så att eleverna kan hantera och förstå sin omgivning. Fritidshemslärare A2 gick djupare in på hur de arbetar med att möta de höga krav som eleverna utsätts för i skolan:

”För det ställs stora krav på dom små eleverna, som är helt nya i skolan, det blir så otroligt många nya sociala relationer som dom ska förhålla sig till, alla kompisar, föräldrar och oss, det är ju jättemånga! Därför försöker man i stort sett ha alla aktiviteter även på fritids klassvis i början. Och sen när man ser att dom har en trygg roll i den gruppen då kan man börja blanda in dom i stora grupper. Det ställer tillräckligt höga krav på dom ändå, känner jag”

fritidshemslärare A2

Fritidshemslärare A2 nämner i citatet ovan att det ställs stora krav på de yngre eleverna och att det är viktigt att arbeta med de sociala relationerna i mindre grupper för att minska kraven och göra situationen mer hanterbar för alla elever. Ytterligare ett sätt att göra vardagen hanterbar för eleverna är att skapa en tydlig verksamhet. Fritidshemslärare A2 berättar att de delar in verksamheten i olika rum för att skapa en tydlig miljö för eleverna:

”Vi har en tanke på avdelningen att olika rum har olika syften. Så att eleverna vet att där det finns pärlskåp, där sker det skapande, och sen har vi ett lugnt rum som man kan gå till, om man behöver gå ifrån och läsa en bok om man vill”

fritidshemslärare A2

Något som även fritidshemslärare B1 menar att de arbetar med i sin verksamhet:

“Även inomhus tänker jag att det kan vara att vi jobbar mycket med det att det ska vara tydligt i rummet vad man kan göra, vart, att vi sprider ut barnen lite mer, att i det klassrummet kan man göra det och här kan man rita, där kan man spela pingis så att det blir på det sättet också att vi tänker på att det inte blir för mycket barn på samma yta och så”

fritidshemslärare B1

Citaten ovan visar att fritidshemslärarna A2 och B1 arbetar aktivt med att skapa en tydlighet i omgivningen på fritidshemmet genom att dela upp aktiviteterna i olika rum för att det inte ska vara för många elever på samma yta, vilket lätt leder till att det blir stökigt. A2 och B1 arbetar också med att ha olika tempo i de olika rummen med aktiviteter, det vill säga att i vissa rum ska det vara lugnt och där ska eleverna få tid till återhämtning medan i andra rum kan det vara mer fartfyllt. Detta för att nå ut till fler elever och att de ska få chansen att välja rum efter vad de känner att de klarar av att hantera just den dagen. A2 arbetar också med att NPF anpassa verksamheten genom att minska synintrycken i verksamheten:

”Sen försöker man NPF anpassa verksamheten, så då tänker man på vad som står framme och hur mycket som står framme och vilka synintryck man får” *fritidshemslärare A2*

Vi tolkar det som att fritidshemslärarna A2 och B1 stöttar och hjälper eleverna att hantera sin omgivning genom att dela upp eleverna i mindre grupper, arbeta med att reglera synintryck och vara närvarande trygga vuxna.

Fritidshemslärare C1 nämner ytterligare ett sätt att stötta eleverna i att kunna hantera sin omgivning. De använder sig av ljudnivåkort i fritidshemmet för att tillmötesgå elevernas olika behov, vilket nämns i följande citatet:

”...och ta ett spel, rita där också men där får det vara lite mer liv och rörelse... lugna rummet är mer där får du gå in och sitta och rita pyssla där men då viskar man till varandra... man kan ta en bok och läsa den om man vill... vi har såna här ljudnivå kort vi jobbar utefter 1-5...” *fritidshemslärare C1*

C1 menar att ljudnivåkorterna ska fungera som påminnelse för eleverna att ha en lägre volym och att de tydligt markerade ljudnivåerna för varje rum ska hjälpa eleverna att välja ett rum och en aktivitet som passar deras förmåga att hantera ljudet. C1 berättar, som även de andra fritidshemslärarna nämnt, att aktiviteterna på fritids är uppdelade i olika rum för att varje elev ska kunna välja aktivitet utifrån intresse och behov. Samtliga intervjuade fritidshemslärare menar att användandet av olika rum för olika syften bidrar till arbetet med att hinna se och stötta alla elever då det möjliggör att dela upp den stora elevgruppen och arbeta i mindre grupper.

En hög hanterbarhet handlar om att människan känner att hen har förmåga att klara av livets uppgifter och att ens tillvaro uppfattas hanterbar vilket i sin tur leder till att man upplever en känsla av sammanhang och välbefinnande (Antonovsky 2005, s. 43, 45). Samtliga fritidshemslärare som vi har intervjuat berättar att de arbetar aktivt med rutiner i verksamheten och att skapa en tydlig omgivning samt finnas tillgängliga. Antonovsky menar att känslan av att känna en hanterbarhet regleras av de resurser som finns runt omkring en, som kan stötta och hjälpa till att möta de krav som ställs på en (Antonovsky 2005, s. 45). Enligt fritidshemslärarna förutsätter arbetet med rutiner och en tydlig omgivning en god relation mellan fritidshemslärare och elev som i sin tur leder till trygghet hos eleverna som främjar deras välbefinnande.

5.3 Meningsfullhet

Samtliga fritidshemslärare som vi har intervjuat i denna studie menar att eleverna själva ska få vara med och påverka utformningen och de aktiviteter som erbjuds för att de ska uppleva vistelsen i fritidshemmet som meningsfull. Fritidshemslärare A3 nämner i citatet nedan att förutom att eleverna ska ha ett urval av valmöjligheter även ges tillfälle till återhämtning, att efter en lång skoldag har vissa elever ett behov av vila:

“Om man tänker meningsfull vistelse det är ju så det ska finnas ett val för elever att dom ska kunna välja på att bara få vara för det är så många som behöver bara få vara efter fem, sex, sju timmars skoldag men också erbjuda dom aktiviteter som då främjar framförallt dom sociala relationerna. Men det finns ju så mycket annat i läroplanen för fritidshemmet också som ska, eleverna ska utveckla så och också ta hänsyn till att eleverna dels ska få uttrycka sina egna behov vad dom är intresserade av men också att man som pedagog har förmågan att se det ändå”

fritidshemslärare A3

Detta förstärks ytterligare genom det fritidshemslärare A2 nämner i följande citat, att det är viktigt att man ser till helheten för att uppnå känslan av välbefinnande:

”Men att man mår fysiskt och psykiskt bra är viktigt för att känna välbefinnande”

fritidshemslärare A2

Detta går att koppla ihop med det som Antonovsky beskriver som det salutogena perspektivet på hälsa, där hälsa och välbefinnande inte bara ses som frånvaro av sjukdom utan ska ses i ett större perspektiv där en individs hälsa bland annat handlar om hur man upplever och har möjlighet att hantera sin omgivning (Antonovsky 2005, s. 25-41).

Ytterligare en faktor som samtliga fritidshemslärare vi intervjuat har lyft fram som betydande för att eleverna ska få en meningsfull vistelse i fritidshemmet är att man ska utgå från elevernas intressen och behov när man planerar verksamheten. Fritidshemslärare A2 berättar att det är viktigt att fånga upp det som uppstår i stunden och ta vara på elevernas intressen:

”Sen försöker vi gemensamt planera kring dom teman sen försöker vi ta del av elevernas intressen, som uppstår rätt ofta på fritidshemmet, det poppar upp något, som uppstår i stunden och så försöker man stötta dom i det. Eleverna kanske säger vi vill bygga en koja, och då säger jag att jag hämtar filtar, tyger och kuddar och hjälper dom i sin lek”

fritidshemslärare A2

Fritidshemslärare B1 nämner att de bland annat använder sig av fritidsråd för att utgå från elevernas intressen när de planerar sin verksamhet:

“Genom både fritidsråd och att vi har avdelningsmöte så kan vi kolla av, dels vad intresset är men också vad behoven är. Nu har... och vara lyhörda som personal, och se att nu är det väldigt många som är intresserade av det här... typ 20-30 barn som spelar pingis, varför ska vi ta bort pingis? Eller ska vi göra det till en stående aktivitet liksom...det får rulla på”

fritidshemslärare B1

Utvärdering är en viktig del av arbetet för att verksamheten ska vara meningsfull för eleverna och detta görs bland annat genom att lyssna in eleverna och vara lyhörd för deras förslag, vilket fritidshemslärare C1 nämner i följande citat:

“... så vi utvärderar aktiviteterna så får dom komma med ändringar eller nya förslag på aktiviteter då inför nästa säsong, utifrån det så planerar vi verksamheten sen...”

fritidshemslärare C1

Det som fritidshemslärarna beskriver när det kommer till att lyssna på eleverna och tillvarata deras intressen och behov tolkar vi som att förutom att faktiskt lyssna på det eleverna säger verbalt även känna in och lyssna på det som eleverna inte alltid säger. Att det som eleverna uttrycker som sina intressen kanske inte alltid är vad de behöver. För att kunna göra denna skillnad på intressen och behov uttrycker fritidshemslärarna att det är viktigt att ha en relation till eleverna som gör att de kan *se* vilka behov eleverna har utan att de alltid behöver uttrycka det verbalt. För att skapa en meningsfull tid för eleverna i fritidshemmet så lyfter B1 i citatet nedan återigen det relationsskapande arbetet som en viktig faktor för att eleverna ska känna välbefinnande:

“Vikten av att bygga upp relationer är A och O för att också få ett bra välbefinnande hos barnen och för att kunna få en bra verksamhet och att det ska kännas tryggt för barnen och sådär... så det tror jag är det första man får jobba med och hur vi bemöter barnen är också viktigt. Hur vi vuxna bemöter barnen för att dom ska känna sig sedda och må bra och känna trygghet, att det är viktigt hur vi pratar och på vilket sätt vi pratar med barnen och hur vi uttrycker oss, och att vara goda förebilder också, tror jag”

fritidshemslärare B1

Fritidshemslärare A3 menar att vägen till välbefinnande ligger i en varierad undervisning på fritidshemmet och att det måste finnas en balans i undervisningens olika aktiviteter för att nå ut till fler elever som i sin tur leder till ett ökat välbefinnande och trygghet:

“Jag kan också se att en elevgrupp når välbefinnande enklare om man hjälper dom liksom att stimuleras både fysiskt att det finns liksom en balans mellan stillasittande, rörelseglädjen liksom i att röra sig och liksom en utbildning för dom som är varierande”

fritidshemslärare A3

Samtliga fritidshemslärare som vi har intervjuat menar att det krävs en god relation och en förståelse för vilka intressen och behov eleverna har, utifrån det kan man utforma verksamheten. Den goda relationen kommer inte av sig själv utan det krävs ett engagemang och vilja hos fritidshemsläraren, då denne har ansvar att se till att eleven känner sig trygg. Detta förstärks ytterligare av fritidshemslärare A1, som menar att de som arbetar på fritids får ett helhetsperspektiv av elevernas vardag:

“Utgå ifrån deras intressen, där är vi ju en jättestor fördel eftersom vi som jobbar på fritids vi träffar ju eleverna i stort sett hela dagarna”

fritidshemslärare A1

I citatet ovan menar A1 att man ska låta elevernas intressen och behov styra verksamheten för att det i sin tur leder till att de känner en meningsfullhet. Samtliga fritidshemslärare menar att för att kunna utgå från elevernas intressen och behov krävs det att man känner eleven och har en relation. En god relation är något som är återkommande hos fritidshemslärare och att det är den goda relationen som gör att fritidshemslärarna kan skapa en undervisning som är meningsfull för eleverna.

Samtliga fritidshemslärare menar att elevinflytande är en stor del av att eleverna ska uppleva meningsfullhet. Fritidshemslärarna arbetar med elevernas inflytande genom att till exempel låta eleverna önska aktiviteter eller saker som ska köpas in. Detta hänger ihop med det som nämns i citatet nedan av A2 om att ta hänsyn till elevernas intresse och behov i verksamheten:

”Sen får dom vara med och påverka, dels vara med och önska saker som dom vill göra eller saker vi ska köpa in, dels genom leklotteri. Det är också för att dom ska träna på sociala situationer och träna dom genom att utmana dom att testa saker dom inte testat i vanliga fall, då lottar man ut vad man ska göra och med vem man ska göra det”

fritidshemslärare A2

A2 berättar att de arbetar med elevernas inflytande bland annat genom ett leklotteri. Leklottetiet innebär att eleverna snurrar lekhjulet och den lek som pilen hamnar på, är den lek som ska lekas i cirka 20 minuter. A2 menar samtidigt som eleverna är med i lekar som de är

trygga med, måste de utmanas att prova lekar de vanligtvis inte väljer. Samtliga fritidshemslärare menar att det bara går att utmana elever som man har en relation till och där man vet vilka förväntningar och krav man kan ha, annars finns det en stor risk att man ställer för höga krav och att eleverna får en känsla av misslyckande i stället för en känsla av meningsfullhet.

Ännu ett sätt att arbeta med elevernas trygghet och för att skapa en meningsfull fritid är genom trygghetsenkäter som skola B använder sig av:

“Vi jobbar också med trygghetsenkäter på skolan, som också där vi kan hitta dom här eleverna eller barn som kanske inte, som kanske faller mellan stolarna. Där dom får berätta både i skolan och fritids hur man trivs och tycker att det är med kompisar och såna saker”

fritidshemslärare B1

Fritidshemslärare B1 menar att de på skola B genom enkäterna kan ta reda på var eleverna känner sig trygga och inte. Enligt B1 så kan personalen på skolan med hjälp av trygghetsenkäterna arbeta med elevernas trygghet, upptäcka de elever som inte upplever trygghet, samt arrangera en tryggare lärmiljö. Fritidshemslärare C1 beskriver hur de arbetar med elevernas trygghet och känsla av tillhörighet på skola C i följande citat:

”...vi kommer göra mer praktiskt, med samarbetslekar, olika typer av lekar, lära känna... dom känner redan varandra men mer träna samarbete...”

fritidshemslärare C1

Fritidshemslärare C1 menar att när det kommer till det konkreta arbetet med elevernas känsla av meningsfullhet och trygghet så är leken ett värdefullt verktyg. För att skapa en trygg och meningsfull miljö för eleverna lyfter C1 i citatet nedan vikten av vuxennärvaro:

”vara där och lyssna av lekarna, lyssna av hur går det i leken liksom skapa kontakter där ute, inte bara vara stående utan gå runt och skoja med eleverna, gå och prata, vara med och leka också i stunder där vi kan. Vi liksom spontan leker och skoja och leka för då känner dom en trygghet i att vi finns där för dom”

fritidshemslärare C1

I citatet ovan nämner fritidshemslärare C1 att det är viktigt att lärarna på skolan deltar i elevernas lekar, finns närvarande runt omkring och inte bara står på sidan av, detta för att eleverna ska känna en trygghet och veta att de vuxna alltid ställer upp för dem.

Antonovsky menar att komponenten meningsfullhet i begreppet KASAM handlar om en persons upplevelse av att det finns ett syfte med något och att livet känns meningsfullt och värdefullt. Om en person upplever meningsfullhet har den en större kraft att vilja engagera sig i aktiviteter och söker sig till vad de känner är meningsfulla upplevelser (Antonovsky 2005, s. 45-46). Samtliga fritidshemslärare menar att det är viktigt att tillvarata elevernas intressen och behov för att eleverna ska känna sig motiverade och vara delaktiga och uppleva sin vistelse i fritidshemmet som meningsfull. Antonovsky menar att om man har en hög känsla av meningsfullhet kan det hjälpa en person att hantera utmaningar och stress, eftersom de har en inre motivation som driver dem framåt (Antonovsky 2005, s. 45-46). För att eleverna ska lära sig att hantera utmaningar menar fritidshemslärarna att man behöver ha en bra relation med eleverna så att man vet vilka krav och förväntningar man kan ställa utan att de ska få en känsla av att misslyckas.

5.4 Relationens betydelse för en känsla av sammanhang

De tre komponenterna i KASAM upplever vi flyter samman i varandra och särskilt komponenterna hanterbarhet och begriplighet. Antonovsky menar att en hög hanterbarhet hänger starkt ihop med en hög begriplighet, då en känsla av hanterbarhet förutsätter att man förstår (Antonovsky 2005, s. 48-50). Komponentens meningsfullhet upplever vi är den mest betydande då fritidshemslärarna återkommande beskriver sitt arbete med relationer i förhållande till denna komponent. Till exempel att skapa en meningsfull fritid genom elevinflytande och tillvarata elevernas intressen och behov. Detta överensstämmer med Antonovskys idé om att meningsfullhet skulle vara den mest betydande komponenten (Antonovsky 2005, s. 47-50). Återkommande i vår studie är att fritidshemslärare ser att relationen har en stor betydelse för elevernas välbefinnande och att de aktivt arbetar för att stärka relationerna mellan fritidshemslärare och elev. Det relationsskapande arbetet innebär bland annat att det finns närvarande och trygga vuxna som ser eleverna och erbjuder en varierad undervisning som når ut till alla elever. Arbetet innebär också att arbeta i mindre grupper samt att eleverna ges inflytande att påverka undervisningen. Utifrån KASAM tolkar vi det relationsskapande arbetet som ett verktyg för att eleverna ska känna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet som i sin tur leder till välbefinnande.

Dock nämner tre av de sex intervjuade fritidshemslärarna att om relationen blir allt för nära finns det risk för att den i stället blir mer av en vänskaplig karaktär vilket leder till en osund och opedagogisk relation. Vi tolkar det som att det är viktigt att vara medveten om risken med

en allt för nära relation och att det är väsentligt att som fritidshemslärare sätta tydliga gränser, vilket innebär att vara personlig men inte privat. Detta för att skapa hälsosamma och professionella relationer så att fritidshemmet kan vara en trygg plats där eleverna känner välbefinnande.

Livet är fullt av utmaningar och medgångar och Antonovsky använder floden som en metafor för livet som han menar är i ständig rörelse. Antonovsky menar att en individ med hög KASAM har förmågan att klara dessa med- och motgångar på ett bättre sätt än individer som har en lägre KASAM (Antonovsky 2005, s. 127-128). Fritidshemslärare C1 menar att deras närvaro och att de ständigt stöttar eleverna i konflikthantering skapar förutsättningar för att eleverna senare kan lösa de utmaningar de stöter på i livet på egen hand, vilket nämns i följande citat:

”att tar vi tag i konflikter, tar vi tag i incidenter, att det är, vi har ju gladare barn här då och vi ger barnen verktyg för att lösa det själva. Så vi märker ju skillnad i att vi verkligen tar tag i konflikterna på en gång, reder ut dom, diskuterar, liksom hittar vägar för eleverna”

fritidshemslärare C1

Vi tolkar det som att det fritidshemslärarna gör genom sitt relationsskapande arbete är att de *lär eleverna att simma i floden*. De hjälper eleverna att göra vardagen begriplig, hanterbar och meningsfull för att kunna öka deras KASAM för att bättre kunna möta motgångar som de ställs inför i livet.

Fritidshemslärarna i vår studie anser att relationen är grunden till välbefinnande och som förstärks genom följande citat av A3:

“Nu stannar vi upp liksom så att eleverna ska känna sig trygga så tror jag att det krävs en otroligt bra vuxen förebild som också är tydlig med vad som är tillåtet i och med de sociala relationerna, hur man är med varandra och att man i praktiken tränar mycket på det också med eleverna”

fritidshemslärare A3

Trots att det relationsskapande arbetet uppges vara viktigt för elevernas välbefinnande menar de fritidshemslärare vi har intervjuat att det är svårt att få tillräckligt med tid för att nå ut till alla elever och det största hindret är de stora elevgrupperna och bristen på tid. Vilket fritidshemslärarna A3, B1 och C1 nämner i citaten nedan:

“Det är ju för stora barngrupper tycker jag är ett problem”

fritidshemslärare A3

“Ja det är det är väldigt många barn, och att man... det är svårt att ha en relation, en god relation till alla”
fritidshemslärare B1

”...det är svårt att hinna med ändå att se alla faktiskt. Vilket är synd men man gör så gott man kan...”
fritidshemslärare C1

Vi har i våra intervjuer även noterat att fritidshemslärarna nämner andra faktorer som påverkar elevernas välbefinnande än endast relationer mellan fritidshemslärare och elever. Det kan bland annat vara relationer mellan eleverna och även elevernas hemförhållande som påverkar deras välbefinnande. En utav fritidshemslärarna nämner välbefinnande i relation till grundläggande faktorer som tillräckligt med sömn och mat och att genom att dessa faktorer är uppfyllda skulle det enligt fritidshemsläraren bidra till en känsla av välbefinnande:

”se till att barnen har tillräckligt med sömn, tillräckligt med mat eller alltså att man, man ska må bra”
fritidshemslärare C2

Trots dessa faktorer så har vi genom vår begränsade studie noterat att relationen uppfattas som en avgörande förutsättning för att eleverna ska känna välbefinnande. Dock är det inte alltid helt enkelt att formulera vad som gör att vissa relationer fungerar medan andra inte gör det, en fritidshemslärare som vi har intervjuat sammanfattar det komplexa arbetet med relationer enligt följande:

“Det är lite magkänsla i allting, med relationer”
fritidshemslärare C2

Sammanfattningsvis visar vår studie att fritidshemslärarna på de olika skolorna arbetar med elevernas välbefinnande. Detta genom att på olika sätt främja deras sätt att förstå och hantera sin omgivning samt att skapa en meningsfull vistelse genom att bland annat ta hänsyn till elevernas intressen och behov. Fritidshemslärarnas svar visar att en god relation är en förutsättning för detta arbete vilket går att koppla till Antonovskys begrepp KASAM, där man genom att arbeta med de tre komponenterna ökar elevernas känsla av välbefinnande.

6. Diskussion

Syftet med vår studie har varit att undersöka fritidshemslärares syn på kopplingen mellan en god relation till eleverna och deras välbefinnande samt hur de konkret arbetar

relationsskapande för att främja elevernas välbefinnande. Vi har även undersökt hur fritidshemslärarnas arbete med välbefinnande hos eleverna kan förstås genom Antonovskys teori om KASAM. Vår undersökningsmetod har varit kvalitativa intervjuer med sex fritidshemslärare som vi sedan, utifrån resultatet, analyserat med utgångspunkt i Antonovskys teori KASAM.

Resultatet visar att de fritidshemslärare vi har intervjuat anser att det relationsskapande arbetet är grunden till att eleverna ska kunna känna välbefinnande. Samtliga fritidshemslärare lyfter även vikten av att arbeta med de sociala relationerna på fritidshemmet för att kunna skapa en trygghet hos eleverna. Vi tolkar det som att goda relationer och trygghet lägger grunden till elevernas känsla av sammanhang och välbefinnande. I relation till Antonovskys teori KASAM tolkar vi det som att genom att elevernas vardag görs begriplig, hanterbar och meningsfull upplever de en känsla av sammanhang. Fritidshemslärarna anger att de aktivt arbetar med att stärka sina relationer till eleverna för att de ska känna sig trygga vilket i sin tur leder till att de känner välbefinnande. Som vi har nämnt tidigare så tog fritidshemslärarna upp andra faktorer som påverkar elevernas välbefinnande, vilka var hemförhållandena och relationen mellan eleverna.

Fritidshemslärarna i vår studie nämner elevernas möjlighet att själva få vara med och påverka sin tid i fritidshemmet som en viktig del för att eleverna ska känna välbefinnande. Detta kan kopplas ihop med det som Karin Lager beskriver som aktörskap i sin studie, det vill säga att barnen spelar en central roll i sina liv och att i och med att barnen får möjlighet att utöva ett aktörskap leder det till att barnen upplever välbefinnande. Lager belyser även vikten av goda relationer mellan barn och vuxna för att barnen ska kunna utöva aktörskap (Lager 2021, s. 30-31, 40-42), något som även de fritidshemslärare vi har intervjuat anser vara en central del för att eleverna ska känna välbefinnande.

En annan central komponent för att eleverna ska känna välbefinnande är trygghet, vilket Jonsson nämner i sin artikel (Jonsson 2017, s. 125-126). Trygghet är ett begrepp som återkommer i samtliga intervjuer och något som fritidshemslärarna anser har ett högt värde i en relation. De menar att trygghet och en god relation är sammanflätade med varandra och att tryggheten i en relation i sin tur skapar välbefinnande hos eleverna. De fritidshemslärare vi intervjuade använder sig av bildstöd, struktur och rutiner samt är närvarande förebilder vilket de anser leder till en tydlig undervisning som i sin tur skapar en trygghet. För att kunna ge alla

elever trygghet och en god relation nämner fritidshemslärarna vi har intervjuat att det behöver finnas tid och utrymme för detta. Fritidshemslärarna betonar utmaningen med de stora barngrupperna som råder och hur svårt det är att räkna till och se alla elever vilket också är något som Jonsson nämner (Jonsson 2017, s. 130). Likt Jonsson skriver även Dahl i sin studie om utmaningen kring de stora barngrupperna vilket försvårar arbetet med barns känsla av trygghet då det är svårt att hinna se varje elev och hinna se över alla individers behov (Dahl 2014).

Att kunna anpassa sin undervisning är något som de fritidshemslärare vi har intervjuat anser att de arbetar med i stor utsträckning. Fritidshemslärarna planerar sin undervisning utifrån elevernas intressen och behov men är också angelägna om att anpassa och ändra sin planering vartefter nya behov uppstår. Ackesjö och Dahl skriver i sin studie om pedagogisk takt som innebär att läraren har förmågan att anpassa sig till en undervisningssituation, att denne kan läsa av situationen och ser om och när eventuella anpassningar behöver göras. Vi tolkar Ackesjö och Dahls begrepp pedagogisk takt likt ett sätt att växla i sitt förhållningssätt (Ackesjö & Dahl 2022, s. 63-75) och i de intervjuer vi genomfört lyfts relationen fram som en förutsättning för att kunna känna in och veta vad eleverna har för intressen och behov. Ackesjö och Dahl nämner också att fritidshemslärarna har ett särskilt yrkeskunnande när det kommer till relationsskapande (Ackesjö & Dahl 2022, s. 66) vilket är något som samtliga fritidshemslärare vi har intervjuat lyfter som en central del i uppdraget och fritidshemmets undervisning där stort fokus läggs på det relationsskapande arbetet. Detta arbete ligger till grund för att eleverna ska känna en trygghet som i förlängningen leder till att de upplever välbefinnande.

Samtliga intervjuade fritidshemslärare menar även att deltagandet i elevernas sociala sammanhang är en viktig del för att stärka en relation och känsla av välbefinnande. Resultatet i vår studie överensstämmer med Dahls studie som visar att det är viktigt och betydelsefullt att delta i barns lekar samt finnas närvarande kring aktiviteterna för att stärka relationerna mellan lärare och barn (Dahl 2014, s. 78-79). Lago och Elvstrand beskriver i sin studie vuxennärvaro som en viktig faktor för elevers relationsskapande (Lago & Elvstrand 2019, s. 110-117). De fritidshemslärare som vi har intervjuat belyser vikten av vuxennärvaro och deltagande i aktiviteter som en betydande del i den relationsskapande processen. Lager påvisar ytterligare att lärarnas deltagande i barns lekar inspirerar till nya erfarenheter vilket ger förutsättningar för barn att skapa mening och en ömsesidig relation (Lager 2021, s. 38-39).

Samtliga intervjuade fritidshemslärare arbetar med att stärka elevernas förståelse i fritidshemmet genom att arrangera och konstruera den pedagogiska miljön. Betydelsen av detta arbete belyser Dahl i sin studie där miljön framhölls som ett viktigt pedagogiskt verktyg och att en stor del av fritidspedagogernas uppdrag är att anordna stimulerande och meningsfulla aktiviteter som främjar en känsla av tillhörighet hos barnen (Dahl 2014, s. 78-80). Ackesjö och Dahl belyser i sin studie också vikten av tydlighet i undervisningen för att eleverna ska kunna ta till sig innehållet, till exempel genom att ge tydliga instruktioner och genom att som lärare vara en förebild som skapar en förståelse hos eleverna (Ackesjö & Dahl 2022, s. 71). På samtliga skolor där vi har intervjuat fritidshemslärare har de arbetat med elevinflytande genom att ta hänsyn till elevernas intressen och behov samt genom fritidsråd. Resultatet i vår studie visar att elevinflytande är ett sätt att arbeta med elevernas känsla av välbefinnande vilket även Dahl belyser i sin studie där fritidspedagogerna lyfter det viktiga relationsskapande arbetet som bland annat handlar om att ta hänsyn till barnens intressen och behov (Dahl 2014, s. 86). En av de fritidshemslärare vi intervjuade nämner att alla elever inte är verbala och säger inte alltid till när de behöver hjälp så det gäller att känna sina elever för att märka när något inte står rätt till. I Dahls studie tar fritidspedagogerna upp vikten av att vara uppmärksam på alla barn för att upptäcka om de behöver hjälp och stöd då alla inte säger det rakt ut och detta förutsätter att personalen känner barnen (Dahl 2014, s. 91).

Gemensamt för den tidigare forskning är att samtliga studier vi har använt oss av betonar vikten av det relationsskapande arbetet som en förutsättning för att eleverna ska känna välbefinnande, dock är det ingen som lyfter fram det i förhållande till Antonovskys teori KASAM. Det relationella arbetet skrivs främst fram i förhållande till vuxennärvaro, deltagande i aktiviteter och att vara lyhörd för elevernas intressen och behov men ingen belyser vikten av att eleverna, som Antonovsky beskriver det, *ska lära sig simma i floden*. Vi finner det noterbart att ingen i den forskning vi har använt oss av har lyft teorin KASAM då Antonovsky menar att en stark KASAM är en viktig del för att eleverna ska uppleva välbefinnande. Vår begränsade studie ger en indikation på att KASAM och dess komponenter: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet skulle kunna ge ytterligare ett perspektiv på arbetet med relationer i fritidshemmets verksamhet.

6.1 Metoddiskussion

I vår studie valde vi undersökningsmetoden kvalitativa intervjuer vilket gav oss mer ingående och fördjupade svar som underlättade analysen och gjorde den mer fyllig. Vi använde

strukturerade intervjuer vilket gjorde att vi kunde hålla oss till vårt undersökningsområde utan att respondenterna svävade i väg. Vi delade även upp intervjuerna, det vill säga en antecknade och den andra höll i själva intervjun, detta gjorde att vi på ett lättare sätt kunde interagera med respondenten.

Ett alternativ till att genomföra intervjuer hade varit att observera undervisningen på fritidshemmet då vi med egna ögon hade kunnat se hur fritidshemslärarna konkret arbetar med relationer. Det hade även gett oss möjlighet att ställa följdfrågor på det vi hade observerat. Observationer hade också gett ytterligare tyngd till lärarnas egna utsagor.

6.2 Förslag till fortsatt forskning

I vår begränsade studie valde vi att intervjua fritidshemslärare och undersöka deras syn på hur relationer påverkar elevernas välbefinnande. Det hade varit intressant att ta reda på elevernas tankar kring relationer i förhållande till KASAM då det finns begränsat med forskning inom området. Förslag till fortsatt forskning skulle då kunna vara att fördjupa sig i elevernas perspektiv på relationen mellan fritidshemslärare och elev och hur den påverkar elevernas välbefinnande.

6.3 Hur vår studie kan bidra till professionsutvecklingen

Vi ser att relationen är avgörande i det inkluderande arbetet då den goda relationen ger oss en djupare förståelse för elevernas olika behov och förutsättningar. Utifrån ett interkulturellt perspektiv som bland annat innebär att inkludera alla elever oavsett bakgrund, behov och förutsättningar (Arneback & Jämte 2017, s. 191) bör därför fritidshemslärarna differentiera och anpassa undervisningen efter alla elever. Resultatet av våra intervjuer med fritidshemslärare visade på att relationen är en grundförutsättning för att eleverna ska uppleva en känsla av välbefinnande och sammanhang. Det relationsskapande arbetet mellan fritidshemslärare och elever handlar om att skapa en begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet hos eleverna, vilket de konkret arbetar med genom bland annat bildstöd, tydliga rutiner, ställa rimliga krav och ta hänsyn till elevernas behov och intressen. Vi vill med vår studie bidra till ett mer medvetet relationsskapande arbete och skapa en förståelse för vikten av goda relationer och vad de utmynnar i. Detta medvetna relationsskapande skulle då med fördel kunna ta utgångspunkt i Antonovskys teori KASAM och att man som fritidshemslärare aktivt arbetar för att eleverna ska känna begriplighet, hanterbarhet och

meningsfullhet som i sin tur leder till välbefinnande. Det innebär även att fritidshemslärarna tar ett helhetsgrepp på elevernas mående där man ser hälsa och välbefinnande ur ett salutogent perspektiv. Genom detta relationella arbete ges eleverna förutsättningar att öka sin KASAM vilket i sin tur leder till att eleverna lär sig att hantera motgångar i livet på ett bättre sätt. Med vår studie hoppas vi kunna synliggöra teorin KASAM och hur man kan arbeta med de tre komponenterna. Studien ger förhoppningsvis även en insikt i vilka svårigheter som stora elevgrupper innebär och att skolledning och politiker inser vikten av att tillföra mer personal som en förutsättning för det värdefulla relationsarbetet och för elevernas välbefinnande.

7. Referenslista

- Ackesjö, H. & Dahl, M. (2022). Pedagogisk takt i fritidspedagogisk undervisning. En välregisserad dans mellan lärare och elever. *Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk*. *Volum 8:1*, s. 63-77. <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1643174/FULLTEXT01.pdf> [2023-04-12]
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Andra utgåvan. Stockholm: Natur och kultur.
- Arneback, E. & Jämte, J. (2017). *Att motverka rasism i förskolan och skolan*. Första upplagan. Stockholm: Natur & Kultur.
- Dahl, M. (2014). *Fritidspedagogers handlingsrepertoar. Pedagogiskt arbete med barns olika relationer*. Diss. Linnéuniversitetet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:755038/FULLTEXT01.pdf> [2023-04-12]
- Elvstrand, H. & Andishmand, C. (2020). *Gruppstorlek i fritidshem: En forskningsöversikt, bilaga till SOU 2020:34, Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*. <https://www.regeringen.se/contentassets/7302f489bbde433b958beedb7b1bdeff/starkt-kvalitet-och-likvardighet-i-fritidshem-och-pedagogisk-omsorg-sou-202034/> [2023-04-11]
- Jonsson, K. (2017). Socialt lärande i fritidshemmet: personalens perspektiv. I: Garpelin, A. & Sandberg, A. (red.) *Barn och Unga i Skola och Samhälle*. Västerås: Anders Garpelin och Anette Sandberg s. 111-133. <http://mdh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1116934/FULLTEXT01.pdf> [2023-04-12]
- Lager, K. (2021) ”Som kompisar fast vuxna”: relationens betydelse för barns aktörskap i fritidshem. s. 29-45. *Forskning om barn og barndom i Norden*. Vol 39, nr 2-3. DOI: <https://doi.org/10.5324/barn.v39i2-3.3759>
- Lago, L. & Elvstrand, H. (2019) ”Jag har oftast ingen att leka med”: Social exkludering på fritidshem. *Nordic Studies in Education*, Vol. 39, 2-2019 s. 104-120. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1342094/FULLTEXT02.pdf> [2023-04-28]
- Lgr 22, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022*. (2022). Stockholm: Skolverket.

Malmqvist, J. (2007). Analys utifrån redskapen. I: Dimenäs, J. (red.). *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Första upplagan. Stockholm: Liber, s. 122-132.

Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Femte upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2022). Att analysera kvalitativt material. I: Ahrne, G. & Svensson, P. *Handbok i kvalitativa metoder*. Tredje upplagan. Stockholm: Liber, s. 244-260.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2010). *Kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Skolinspektionen.

<https://skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/granskningsrapporter/tkg/2010/fritidshem/rapport-kvalitet-fritidshem.pdf> [2023-04-11]

Skolverket (2022). *Elever och personal i fritidshem. Läsåret 2021/22*.

<https://www.skolverket.se/getFile?file=9606> [2023-04-12]

Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen. En utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet* (Rapport 474).

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d6ce/1553968186659/pdf4021.pdf> [2023-03-10]

Material

Fritidshemslärare A1, intervju, 2023-03-06

Fritidshemslärare A2, intervju, 2023-03-06

Fritidshemslärare A3, intervju, 2023-03-08

Fritidshemslärare B1, intervju, 2023-03-09

Fritidshemslärare C1, intervju, 2023-03-15

Fritidshemslärare C2, intervju, 2023-03-15

8. Bilagor

8.1 Informationsbrev

2023-02-22

Hej!

Vi heter Joanna Jilg och Pernilla Adler och läser till fritidshemslärare på Södertörns högskola (Grundlärarprogrammet mot fritidshem). Vi skriver just nu vårt examensarbete som kommer handla om sociala relationer mellan lärare och elever på fritidshemmet. Vi vill undersöka hur sociala relationer mellan fritidshemslärare och elever i fritidshemmet påverkar elevernas välbefinnande. Vi vill även undersöka hur fritidshemslärare konkret arbetar med relationsskapande på fritidshemmet.

Vi kommer att genomföra intervjuer med behöriga lärare inom fritidshemmet som kan hjälpa oss i vår undersökning och därför är vi glada över att ha fått möjlighet att kontakta Dig. Intervjuerna kommer att ske individuellt och planeras in efter överenskommelse.

Vi tar hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer där Du garanteras anonymitet och Din medverkan är frivillig och Du har möjlighet att när som helst avbryta intervjun om så önskas. Informationen som samlas in kommer endast att användas till forskningens ändamål och inte spridas vidare i annat syfte.

Har Du några ytterligare frågor är Du välkommen att kontakta oss!

Vänliga hälsningar

Joanna Jilg

Pernilla Adler

8.2 Intervjuguide

Innan vi påbörjar intervjun kommer vi att presentera oss själva och återigen förklara syftet med intervjun samt gå igenom de fyra forskningsetiska aspekterna. Vi kommer informera om att det är frivilligt att medverka, att hen garanteras anonymitet och att informationen som samlas in endast kommer att användas till forskningens ändamål och inte spridas vidare i annat syfte.

1. Kan du berätta lite om dig själv?
2. Hur länge har du arbetat som lärare i fritidshem?
3. Hur länge har du arbetat på den här skolan?
- Har du haft samma roll/arbetsuppgifter?
4. Vad är välbefinnande för dig? (hur skulle du beskriva välbefinnande?)
5. Hur tänker du när det kommer till elevernas välbefinnande?
- hur arbetar ni med det?
6. Vad är viktigt i arbetet med elever för att få de känna sig trygga och må bra?
7. Hur ser ni till att eleverna får en meningsfull vistelse i fritidshemmet?
8. Hur arbetar ni med era lärmiljöer för att de ska bli tillgängliga för alla elever?
9. Hur vet man att man har en bra relation med eleven?
10. Hur skulle du beskriva ert relationsskapande arbete?
- när det kommer till lärar-elev relationen
11. Finns det några utmaningar kring det relationsskapande arbetet på fritidshemmet?
12. Finns det någonting som du skulle önska att ni arbetade mer med men som ni inte gör idag? (kopplat till relationer/relationsskapande)
13. Är det något du vill tillägga som du känner att vi har missat att fråga om?

Tack för din medverkan i intervjun!